

SOVIETINIŲ METŲ PAVELDOTVARKOS¹ DARBAI: TARP MOKSLO IR KŪRYBOS

Jolita Drūlytė-Butkevičienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Menų fakultetas,

Laisvės al. 53, 44309 Kaunas, Lietuva

El. paštas j.butkeviciene@mf.vdu.lt

Įteikta 2011 11 18; priimta 2012 01 26

Santrauka. Atlikus tyrimą nustatyta, kad sovietiniais metais restauruojant ir rekonstruojant pastatus Lietuvoje trūkstamų dalių atkūrimo problemos priklausomai nuo autentiškos medžiagos kiekio buvo sprendžiamos keliais būdais. *Mokslinių tyrimų informacija* – pats tiksliausias architektūros tyrimais ar objektyvia vaizdine medžiaga pagrįstas atkūrimas atskleidžiant tikslų buvusį fragmento vaizdą. Taip atkurtos trūkstamos dalys padeda sugrąžinti sunaikintą kompoziciją. *Mokslinių tyrimų inspiruotos loginės interpretacijos* atveju fragmentui visiškai atkurti mokslinės informacijos neužtenka, trūkstami duomenys gaunami atliekant matematinius skaičiavimus. Šiuo atveju negalima tiksliai nustatyti, kiek atkurtoji informacija atitinka buvusį vaizdą ir kiek toks veiksmas atliepia tarptautines paveldotvarkos nuostatas. Kiti du naudoti būdai akivaizdžiai prieštarauja tarptautinės paveldotvarkos nuostatomis. *Mokslinių tyrimų ir kūrybinio interpretavimo derinio* atveju išlikusių autentiškų fragmentų neužtenka objektui visiškai atkurti, todėl, siekiant kompozicinės vienovės, trūkstamos fragmentų dalys sukuriamos. *Kūrybinės interpretacijos* atveju autentiška informacija tik parodo, kad konkrečios detalės būta, tačiau duomenų apie jos išvaizdą nėra, – tada toji detalė sukuriamą. Reikia akcentuoti, kad pastatuose, kuriems buvo atlikti paveldotvarkos darbai, vizualiai neįmanoma atskirti autentiškų formų pakartojimų ir XX a. pab. interpretacijų, dėl to savo prasmę praranda viena iš svarbiausių – *pažintinė* – vertė.

Reikšminiai žodžiai: architektūros restauravimas, rekonstravimas, moksliniai tyrimai, loginė interpretacija, kūrybinė interpretacija.

Įvadas

XX a. antroje pusėje, sovietiniais metais Lietuvos miestuose tarsi feniksai vienas po kito atgimė gotikos, renesanso, baroko stilių pastatai. Iki tol po storiausiais fizinais antsluoksniais glūdėję kelių šimtų metų senumo ženklai buvo surasti ir pagal šiuos autentiškus likučius atkurtos ištiesos architektūrinės kompozicijos. Tačiau žinant, kiek karų, gaisrų ar tiesiog natūralių gyvenimo veiksnių nulemtų perstatymų išgyveno šimtamečiai pastatai, natūraliai kyla klausimas, ar tai,

ką šiandiena matome ir vertiname kaip senųjų stilių reprezentantus, iš tikrųjų atlieka praeities architektūros žinių nešėjų funkcijas? Ieškant atsakymo, buvo išanalizuota keliasdešimt objektų, kuriems buvo atlikti paveldotvarkos darbai, ir tiriant atsiskleidė opi problema: rekonstruoti ir restauruoti chrestomatiniai architektūros pavyzdžiai ne visada atkartoja buvusį originalų pavidalą. Šioje vietoje kyla esminis klausimas, kokiais būdais buvo atkurtos mūrinių pastatų architektūrinės kompozicijos ir kaip buvo „užlopomos“ autentiškų žinių spragos. Ieškant atsakymų į iškeltas problemas išsirutuliojo straipsnio **tikslas** išnagrinėti sovietiniais metais (1950–1990)² naudotus architektū-

¹ Šiame straipsnyje terminu *paveldotvarka*, skirtingai nei dabar galiojančiame NKP įstatyme, vadinami su fizine paveldo objekto priežiūra ir tvarkymu susiję darbai: tyrimai, projektavimas, projektų realizavimas: konservavimas, restauravimas, rekonstrukcija, remontas. Šis apibrėžimas tapatus *paminklotvarkos* sąvokai, tokį pasirinkimą lėmė noras pratęsti ilgamečio apie 1975 m. įteisinto ir greitai prigijusio termino *paminklotvarka* bei jį pakeitusio termino *paveldotvarka* vartojimo tradiciją. Manoma, kad įsitvirtinusio termino, tiksliai ir aiškiai nurodančio juo pavadinamus veiksmus, keitimas naujadaru yra nereikalingas.

² Sovietinių metų laikotarpis apibrėžiamas kaip prasidedantis nuo 1950 m., nes tais metais pradėti nuoseklūs architektūros paveldotvarkos darbai.

ros paveldo objektų trūkstamų dalių atkūrimo būdus ir juos įvertinti remiantis tarptautinėmis paveldotvarkos nuostatomis.

Per šešis dešimtmečius paveldotvarkos aktualijos nagrinėtos gana fragmentiškai. Retkarčiais visuomenei būdavo pateikiama atkurtų objektų apžvalga, šiek tiek daugiau kritikos sulaukdavo atliktų fizinių darbų ir medžiagų kokybė, tačiau beveik visai nesigilinta į paveldotvarkos darbų mokslinį pagrįstumą, rekonstruotų bei restauruotų architektūros kompozicijų autentiškumą. Originalios substancijos išsaugojimo problemos taip pat likdavo nuošalyje. Svarbiausias ir bene vienintelis sovietinių metų mokslo veikalas, skirtas architektūros paveldotvarkai, tai Jono Glemžos 1974 m. Maskvoje apginta disertacija „Lietuvos TSR mūrinės architektūros restauravimo darbų metodinės kryptys“ (Glemža 1974) ir ja remiantis parašytas mokslinis straipsnis „Paminklotvarkos darbų metodikos klausimu“ (Glemža 1975: 3–11). Tačiau ir šiuose moksliniuose darbuose ne daug rasime atsakymų į rūpimus klausimus. Tą patį galima pasakyti ir apie 2002 m. išleistą J. Glemžos knygą (Glemža 2002).

Svarbiausia šio tyrimo medžiaga tapo Lietuvoje sovietiniais metais vykusių rekonstravimo ir restauravimo darbų dokumentinė archyvinė informacija, sutelkta Vilniaus apskrities ir Kultūros paveldo centro archyvuose. Iš viso buvo peržiūrėta 380 vienetų su to laikotarpio paveldotvarkos darbais susijusių bylų. Tenka konstatuoti faktą, kad informacijos kiekio požiūriu padėtis nėra gera. Tik nedidelė dalis atliktų rekonstrukcijos ir restauracijos darbų aprašyta mokslinėse ataskaitose. Tačiau ir jose daugiausia dėmesio dažnai būdavo skiriama ne nuosekliam architektūros tyrimų ir paveldotvarkos procesų charakterizavimui, bet chronologiniam vykusių darbų aprašymui, dažnai visiškai nenurodant, kuo remiantis buvo atkurtos architektūros detalės ar ištisos kompozicijos. Kai kurių objektų, net architektūrinių tyrimų duomenys liko visai neapibendrinti ir neišleisti atskiromis bylomis, apie tokių pastatų atkūrimą nėra jokios viešai prieinamos informacijos. Šie faktai rodo, kad tuometinėse architektūros paveldo apsaugą ir tvarkymą vykdžiusiose įstaigose nebuvo visiškai suvokta atliktų darbų dokumentavimo svarba ir dėl to ateities kartos prarado galimybę sužinoti apie objektų atkūrimo pagrįstumą, juo labiau kad dažnai paveldotvarkos darbų metu autentiška substancija buvo ardoma ir jos vietą užimdavo naujadarai. Norint rasti atsakymus į rūpimus klausimus, teko pasitelkti sąlygiškai rekonstrukciniu pavadintą metodą: analizuoti architektūros tyrimų bylas, gautus rezultatus gretinti su rekonstravimo, restauravimo projektais, ieškoti ikonografinės medžiagos ir visą

informaciją palyginti su natūros duomenimis. Taip atlikta analizė padėjo išskirti ir remiantis tarptautinėmis paveldotvarkos teorijomis įvertinti architektūros paveldotvarkoje naudotus trūkstamų dalių atkūrimo būdus.

Vertinimo kriterijų kūrimas buvo grindžiamas moksliniais veikalais ir tarptautinėmis paveldotvarkos nuostatomis. Visų pirma, vadovaujantis tyrinėtojų Jukkos Jokilehto (Jokilehto 1999), Bernardo M. Feildeno ir J. Jokilehto (Feilden, Jokilehto 1998), Johno Earlo (Earl 2006), Salvadoro Muñoz Viñas (Viñas 2005) ir kitų mokslininkų darbais, buvo išanalizuota Europos teorinės ir praktinės minties raida ir išstudijuoti svarbiausi Tarptautinės paminklų ir istorinių vietų tarybos (ICOMOS)³ paveldotvarkos darbus reglamentuojantys dokumentai⁴. Taip buvo išskirta ir tolesniam tyrimui pasitelkta viena iš esminių paveldotvarkos nuostatų (pradėjusių formuotis XIX a. pab.) – mokslinis atliekamų darbų pagrįstumas, užtikrintas pakankamu **autentiškos** informacijos kiekiu ir implikuojantis sąlygą, kad bet koks įsikišimas privalo būti grindžiamas patikimais architektūrinių, istorinių tyrimų duomenimis ir jokia improvizacija yra negalima⁵. Vadovaujantis šiuo principu, pagrindinis dėmesys, vertinant sovietiniais metais atliktus paveldotvarkos darbus, skiriamas rekonstruotos ar restauruotos architektūrinės kompozicijos ar atskirų architektūrinių detalių atkūrimo moksliniam pagrįstumui, nustatant, kiek ta kompozicija ar detalė artima pasirinkto atkurti laikotarpio originalui.

Atliktas tyrimas parodė, jog Lietuvoje sovietiniais metais rekonstruojant ir restauruojant architektūros paveldo objektus buvo siekiama atkurti kuo senesnę ir vientisesnę pasirinktąją architektūrinę formą bei kompoziciją. Dėl per amžius vykusios kaitos šiam tikslui pasiekti ne visada pakakdavo mokslinių duomenų, tuomet buvo pasitelkiamos ir tarptautinėms paveldotvarkos nuostatomis prieštaraujanti priemonės. Taigi atliekant tyrimą buvo išskirti sovietiniais metais naudoti kompoziciškai svarbių architektūros dalių ir detalių atkūrimo problemų sprendimų variantai. Atsižvelgiant į autentiškų duomenų kiekį, ikonografinę medžiagą ir viso pastato tvarkymo metodiką, buvo naudojami šie būdai: a) *mokslinių tyrimų informacija*; b) *mokslinių tyrimų inspiruotos loginės interpretacijos*; c) *mokslinių*

³ Venecijos chartija, Istorinių miestų apsaugos chartija, Europos architektūros paveldo chartija, Burra chartija, Naujosios Zelandijos chartija, Nara autentiškumo dokumentas.

⁴ Analizės rezultatai publikuoti straipsnyje „Architektūros paveldotvarkos teorinės minties raida“ (Butkevičienė 2008).

⁵ Venecijos chartijos 9 str. teigiama, kad restauravimo procesas „turi sustoti toje vietoje, kur prasideda prielaidos“ (Feilden, Jokilehto 1998: 116).

tyrimų ir kūrybinio interpretavimo derinys; d) *kūrybinė interpretacija*. Tvarkant vieną pastatą, galėjo būti pasitelkti keli iš išvardintų būdų, o informacijos kiekis, restauratorių kompetencija ir Mokslinės tarybos sprendimai lemdavo, jog vadovaujantis tuo pačiu atkūrimo principu buvo gaunami skirtingi rezultatai. Taip pat tenka konstatuoti faktą, kad stebint per architektūros paveldotvarkos sampratos prizmę, sovietiniai metai atsiskleidžia kaip vientisas periodas. Nuo 1950 m., kai prasidėjo sistemingi paveldotvarkos darbai, iki pat 1990 m. taikyti visi įvardinti, tiek tarptautines nuostatas atliepiantys, tiek joms prieštaraujantys, trūkstančių istorinių pastatų dalių ar detalių atkūrimo būdai. Taip pat svarbu akcentuoti, kad nepriklausomoje Lietuvoje ir toliau tarpsta sovietiniais metais susiformavusios neigiamos mūrinės architektūros paveldotvarkos tendencijos. Vienas iš ryškiausių pavyzdžių yra Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų atstatymas, kurio pagrindas stokoja patikimos mokslinės informacijos (Bumblauskas 2006: 14–32).

Atliekant tyrimą, lydėjo supratimas, kad neįvardytos praeities klaidos sudaro prielaidas šioms klaidoms ir toliau plisti. Todėl tikimasi, kad gilesnis sovietinių metų paveldotvarkos tyrimas, atskleidžiantis proceso privalumus ir trūkumus, galėtų padėti iš šiuolaikinės paveldotvarkos eliminuoti per penkis dešimtmečius susiklosčiusias neigiamas tendencijas ir įtvirtinti teigiamus pasiekimus.

Toliau šiame straipsnyje nagrinėjami ir vertinami sovietinių metų Lietuvos architektūros paveldotvarkoje naudoti architektūros kompozicijų atkūrimo būdai, pateikiant tik po kelis simptomatiškus, savo grupės problematiką atskleidžiančius pavyzdžius.

Mokslinių tyrimų informacija.

Praeities ženklų atradimai

Reikia akcentuoti, kad vienas iš priimtinausių, tarptautines paveldotvarkos normas atitinkantis kultūros paveldo suirusių dalių atkūrimo būdas – vadovavimasis mokslinių tyrimų duomenimis. Šiuo atveju pačiame objekte išlikusi informacija ir (arba) fotofiksacija, ir (arba) objekto matavimų brėžiniai tampa pagrindiniu objektyviu atkūrimo šaltiniu. Taip atkurtos trūkstančios dalys padeda atstatyti sunaikintą kompoziciją, pakartojančią buvusį vaizdą. Tačiau tenka konstatuoti, kad autentiškos informacijos gausa nepasižymėjo nė vienas paveldotvarkos darbus patyręs objektas, todėl šis būdas dažniausiai buvo pritaikytas tik atskirų pastatų pavienėms detalėms atkurti.

Sovietiniais metais didžiausiu paveldotvarkos darbų poligonu buvusioje Trakų salos pilyje pastatų tūrio ir architektūrinės kompozicijos atstatymo pagrindas mokslinė informacija buvo gana reta išimtis.

Akivaizdu, kad tokią situaciją lėmė žemas objekto išlikimo laipsnis (1 pav.). Vienas iš nedaugelio elementų, pakartojančių pirminį vaizdą, yra rezidencinių rūmų ir donžono sienose po šaudymo pastoge įkomponuotas karnizas, atstatytas pagal rūmų dešiniajame sparne išlikusius autentiškus fragmentus (2 pav.). Tačiau ir šiuo atveju abejonių nekelia tik rūmus juosiančio karnizo atkūrimo pagrįstumas, tačiau yra tikimybė, kad donžono karnizas nebūtinai turėjo būti identiškas rastajam (Mikulionis 1986: 54–64). Mokslinė informacija pagrįstas ir vienos vakarinių kazematų perdangos atkūrimas, kai prie šiaurės vakarų bokšto esančioje paskutinėje patalpoje pagal rasto įgriuvusio autentiško skliauto duomenis atstatytas žvaigždinio piešinio skliautas (Mikulionis 1975–1976: 20). Tokie minimalūs mokslinė informacija grįsti Trakų salos pilies fragmentai perša išvadą apie absoliutų mokslinių duomenų trūkumą, todėl derėtų priminti, kad tarpukariu atliktų paveldotvarkos darbų metu buvo konservuoti ir restauruoti autentiški pilies likučiai, o sovietiniais metais buvo pereita į reliatyvesnių darbų

1 pav. Trakų salos pilies rezidencinių rūmų griuvėsiai

Fig. 1. Ruins of residential buildings of Trakai Island Castle

2 pav. Atstatytų Trakų salos pilies rezidencinių rūmų ir donžono rytinis fasadas

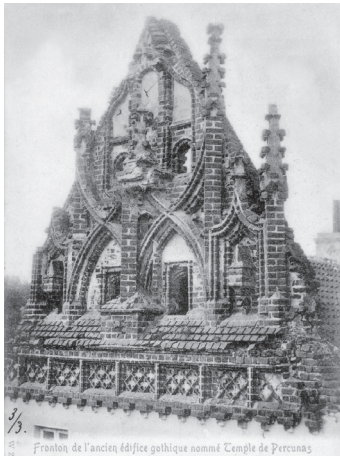
Fig. 2. Facade of restored residential buildings of Trakai Island Castle and eastern donjon

etapą, kai autentiškos informacijos aruodai buvo jau beveik išsemti ir mokslinių tyrimų būdą galėta pasiūlyti tik išskirtiniais atvejais.

Vienas iš šios grupės pavyzdžių, kai moksliniai tyrimai tapo pagrindiniu atkūrimo šaltiniu, yra Perkūno namo (esancio Kaune, Aleksoto g., nr. 6) rytinio fasado neblogai išlikusio, įstabios meninės išraiškos gotikinio frontono restauravimas (3 pav.). Apirusius stulpelius visiškai atkurti padėjo sveiko stulpelio teikiama informacija, apnykusiai edikulai atstatyti taip pat užteko pirminių pėdsakų teikiamų duomenų (Zareckienė 1970: 60) (4 pav.). Žinant, kad didžioji dalis šio elemento architektūrinės kompozicijos ir substancijos yra pirminės, galima daryti išvadą, kad dideliu autentiškų duomenų kiekiu pagrįsti atkurtieji fragmentai gali turėti tik nedidelių nukrypimų nuo suirusių originalių detalių.

Palankiai vertinamas fotofiksacija pagrįstas elementų atstatymo būdas taikytas retai, nes tik nedaugelis Lietuvos architektūros objektų buvo įamžinti fotografų darbuose. Fotografuota medžiaga pateikia

pakankamai objektyvią informaciją. Čia, kitaip nei dailės darbuose, kur architektūros elementai perteikti kūrybiškai, dažnai nutolstant nuo originalo, yra užfiksuotos tikros architektūros elementų kompozicijos. Tokios svarbios fotofiksacinės medžiagos buvo išlikusios apie per Antrąjį pasaulinį karą nukentėjusį renesansinės Raudonės pilies pietinį bokštą. Iš susprogdinto kompoziciškai svarbaus elemento buvo likę tik pirmojo ir antrojo aukštų sienų fragmentai, kurie padėjo nustatyti buvusią bokšto konfiguraciją ir pirmojo aukšto aukštį. Tarpukariu darytos nuotraukos, atskleidusios XIX a. suformuotą bokšto kompoziciją, tapo pagrindiniu rekonstrukcijos atspirties tašku (5 pav.). Jomis vadovaujantis, XX a. septintajame dešimtmetyje buvo visiškai atstatytas šešiaaukštis cilindrinis tūris, įkomponuoti sienas skaidantys langai ir šaudymo angos, viršus apjuostas masyviu konsoliniu karnizu, virš jo iškelta dekoratyvių dantytų kuorų karūna (6 pav.) (Čerškutė, Jurkštas 1959: 8). Pagal fotografijas atstatytas bokštas savo išvaizda ir parametrais yra artimas autentiškam, todėl galima teigti, kad iš artimiausių ir

3 pav. Perkūno namų Kaune frontonas apie 1900 m.

Fig. 3. Gable of House of Perkūnas in Kaunas in 1900

5 pav. Raudonės pilies pietinis fasadas XX a. tarpukariu

Fig. 5. Southern facade of Raudonė Castle in XX century (interwar)

4 pav. Restauruotas Perkūno namų frontonas

Fig. 4. Gable of restored House of Perkūnas

6 pav. Raudonės pilies pietinis fasadas su po Antrojo pasaulinio karo atstatytu bokštu

Fig. 6. Southern facade of Raudonė Castle after World War II: the tower was restored

tolimiausių (10–15 km nutolusių) apylinkių matoma dominantė daro tokį pat poveikį kraštovaizdžiui kaip ir XIX a. vidurio – XX a. penktojo dešimtmečio laikotarpiu. Tai yra vienas iš retų Lietuvos paveldotvarkos praktikos atvejų, kai nepaisant kai kurių specialistų siūlymų⁶ nesistengta atkurti kuo ankstyvesnį laikotarpį reprezentuojančios architektūros, o atkartotos vėlyvesnės formos.

Taigi moksliniais tyrimais paremti atstatymo darbai padeda atskleisti prarastą autentišką vaizdą pakartojančią architektūros kompoziciją, o galimi nukrypimai nuo buvusio originalo yra nežymūs. Taip atstatytos detalės neabejotinai yra vertingos moksliniu, estetiniu, pažintiniu požiūriu, atitinka tarptautines paveldotvarkos nuostatas ir vertinamos teigiamai.

Mokslinių tyrimų inspiruotos loginės interpretacijos. Objektīvūs ir subjektīvūs rezultatai

Naudojant mokslinių tyrimų inspiruotą loginę interpretaciją fragmentui visiškai atkurti mokslinės informacijos neužtenka, tada trūkstanti duomenys gaunami vadovaujantis išlikusia autentiška informacija ir pagal ją atliktais geometriniais skaičiavimais ir (arba) logiškai mąstant. Tačiau, kai paveldotvarkos darbuose taikoma tokia atkūrimo priemonė, negalima tiksliai nustatyti, kiek atkurtoji informacija atitinka buvusį vaizdą. Šis atkūrimo būdas priklausomai nuo autentiškos informacijos kiekio gali padėti atkartoti pirminio elemento tūrį ar formą, tačiau jei informacijos nėra pakankamai, išlieka tikimybė, kad logiškas duomenų vertinimas gali prasilenkti su pirminiu elemento vaizdu.

Atliktas sovietinių metų architektūros paveldotvarkos darbų tyrimas parodė, kad mokslinių tyrimų inspiruota loginė interpretacija buvo palyginti dažnai naudojama kaip atkūrimo priemonė. Pasitelkus šį būdą, spręstos sunaikinto tūrio ar apirusių architektūros detalių trūkstantų kompozicinės struktūros elementų problemos. Vienas iš sudėtingesnių (ir darbų apimties, ir jų vertinimo atžvilgiu) yra namo, esančio Vilniuje, Stiklių g., Nr. 4, gotikinio pietinio korpuso atstatymas. Per Antrąjį pasaulinį karą sugriautos namo dalies likučiai (rūsiai ir pagrindinės sienos su pirmojo aukšto skliauto pėdos liekanomis fragmentai) (Švabauskienė 1972: 3) rodė šio korpuso ilgį ir plotį, o aukštis buvo pasirinktas pagal tebestovinčio šiaurinio gotikinio korpuso duomenis. Galima daryti prielaidą, kad pagal griuvusių matmenis ir gretimio korpuso aukš-

tį suformuotas tūris yra artimas pirminiam (7, 8 pav.). Net jeigu ši prielaida yra klaidinga, toks pasirinktas problemos sprendimo būdas leido suformuoti prie autentiškos dalies savo apimtimis derančią atstatytą dalį. Taigi šiuo atveju mokslinių tyrimų inspiruotą loginės interpretacijos naudojimą galima vertinti teigiamai. Šis būdas padėjo atkurti per kelis šimtus metų susiklosčiusią savitą posesijos užstatymo struktūrą, tačiau atstatytas korpusas iš aplinkos išsiskiria primityvia architektūros kompozicija.

Kaip jau minėta, su dideliu informacijos trūkumu buvo susidurta atstatant Trakų salos pilį. Visos pastatų sienos buvo smarkiai apgriuvusios, autentiškų žymių, rodančių jų buvusį aukštį, juo labiau – stogo formą, nebuvo. Iš bendro konteksto nežymiai išsiskyrė rezidenciniai rūmai, kuriuose, lyginant su kitais pilies statiniais, autentiškos informacijos buvo likę šiek tiek daugiau (1 pav.). Nors rūmų viršutinės sienų dalys buvo smarkiai aptrupėjusios, jų aukštį nustatyti padėjo ant

7 pav. Namas Vilniuje Stiklių g. Nr. 4. Atstatyto pietinio ir restauruoto šiaurinio korpusų vakarų fasadai

Fig. 7. A house in Stikliai str. no. 4. in Vilnius: southern (rebuilt) and northern (restored) blocks' western facades

8 pav. Namo Stiklių g. Nr. 4 atstatyto pietinio korpuso pietų fasadas

Fig. 8. A rebuilt house in Stiklių str. no. 4: southern block's southern facade

⁶ Ž. Simanaitis (Simanavičius), rengęs antrąjį Raudonės pilies tvarkymo projekto variantą, siūlė XIX a. detalių neatstatyti (1960: 7–8).

donžono išlikusios žymės (Krūminis 1958: 4). Taigi šiuo atveju autentiški pėdsakai ir geometriniai skaičiavimai padėjo atskleisti buvusį pastato aukštį (2 pav.). Apie buvusį stogų aukštį ir formą neliko net menkiausių užuominų, todėl čia buvo pasitelkta kūryba.

Gausėnis informacijos kiekis lėmė, kad Perkūno namo pagrindinio fasado erkerio sugrąžinimo darbai, taip pat atlikti mokslinių tyrimų ir loginės interpretacijos metodu, yra artimesni originalui nei ką tik minėti Trakų salos pilies fragmentai. Nuo Perkūno namo nuėmus XIX a. sluoksnius, fasado plokštumoje, lyg vertikaliame pjūvyje, atsivėrė elemento vidaus forma ir konstrukcija, jo tūris ir aukštis buvo apskaičiuotas pagal autentiškus pėdsakus. Trišlaičio stogelio trikampis kontūras buvo išlikęs sienoje, o žymė ant viršutinės frizinės juostos rodė visų šlaitų susikirtimo vietą, sutapusią su erkerio centro linija. Remiantis šia linija buvo nustatytas stogelio kampas ir paties erkerio tūris. Atraminės konsolės skerspjūvio forma buvo nustatyta pagal natūros duomenis, tačiau nebuvo įmanoma atsekti, kiek ji atsikišusi į priekį. Todėl restauruojant šią detalę jos erdviniai parametrai parinkti atsižvelgiant į kompozicinę visumą, panaudojant profiliuotas suapvalinta briauna plytas (Zareckienė 1970: 58–70) (9 pav.). Rekonstruoto erkerio forma ir tūris nekelia abejonių dėl pakankamo pagrįstumo, tačiau to negalima pasakyti apie jo plokštumas skaidančius elementus. Šoninių erkerio sienų nišos ir jose įkomponuotos angelės atkurtos vadovaujantis nedidelių išlikusių fragmentų interpretacija, o centrinėje erkerio dalyje, apie kurios buvusį vaizdą nerasta jokios informacijos, buvo suformuota šoninėms dalims analogiška kompo-

9 pav. Restauruotų Perkūno namų rytinis ir pietinis fasadai

Fig. 9. Eastern and southern facade of restored House of Perkūnas

zicija. Atstatant erkerio angokraščius ir karnizą, buvo panaudotos kitose namo vietose aptiktos dviejų skirtingų profilių plytos. Remiantis pateikta informacija, galima teigti, kad atstatytas erkeris atkartoja pirminį tūrį, tačiau didelė dalis architektūrinės kompozicijos yra hipotetinė.

Taigi vadovaujantis mokslinių tyrimų ir loginės interpretacijos sinteze, atstatytų architektūrinių fragmentų negalima vertinti vienareikšmiškai, tačiau akivaizdu, kad kuo daugiau būta autentiškos informacijos – tuo restauruotas fragmentas artimesnis su-nykusiajam.

Mokslinių tyrimų ir kūrybinio interpretavimo derinys. Tiesos ir laisvos kūrybos sankirta

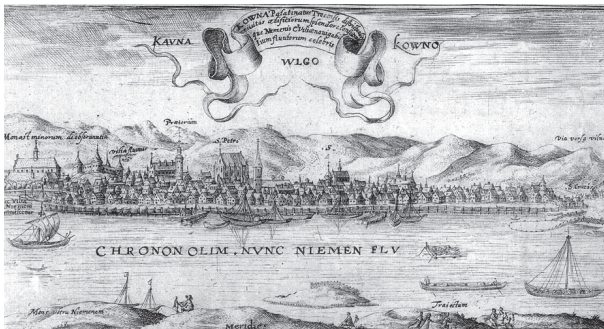
Vis dėlto daugeliu atvejų informacijos neužtekdavo net matematiniais skaičiavimams atlikti, tada naudotas mokslinių tyrimų ir kūrybinio interpretavimo derinys. Interpretacijos paplitimą lėmė siekis visiškai atkurti pastatus ir todėl problemų sprendimų arsenalą papildydavo tarptautiniams paveldotvarkos nuostatomis prieštaraujantys būdai, kai restauruojant kai kurias detales, pristigus autentiškos informacijos, būdavo pasitelkiama meninė interpretacija arba analogijos. Tokie trūkstumų dalių atkūrimo būdai sovietiniais metais taikyti palyginti dažnai.

Šiai grupei priskiriami ir dailės darbais pagrįsti atstatymai. Viena vertus, tai – ikonografinė medžiaga, kuri turėtų priklausyti mokslinių tyrimų sričiai, tačiau, kita vertus, dailininkai architektūros elementus (dažnai – ir visus pastatus) perteikdavo netiksliai, nutoldami nuo originalo, stebėdami aplinką subjektyviai, todėl dailės darbuose matoma informacija dažnai gali būti subjektyvi. Šį teiginį iliustruoja Kauno Pranciškonų Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų (Vytauto) bažnyčios bokšto viršūnės perstatymas. Reikia pasakyti, kad pagarba XIX amžiui pagrįstas Raudonės pilies bokšto atkūrimo atvejis netapo sektinu pavyzdžiu, sprendžiant kitų pastatų bokštų restauravimo problemas. Tai rodo Kauno Pranciškonų Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų (Vytauto) bažnyčios XIX a. suformuotos bokšto viršūnės perstatymas 1982 m. XV a. pradžioje pastatyta bažnyčia ne kartą nukentėjo nuo gaisro (Jankevičienė 2000: 104). Galima daryti prielaidą, kad degusio bokšto stogo forma dažnų atstatymo darbų metu galėjo būti keičiama, tačiau paskutinę – XX a. devintojo dešimtmečio – korekciją lėmė ne būtinybė užtikrinti bokšto išlikimą, bet noras atkurti kuo senesnę architektūros kompoziciją (restauravimo projekto autorė S. Čerškutė). Vietoje XIX a. viduryje suformuoto neaukšto aštuonšlaičio stogo (10 pav.), vadovaujantis XVII a. pr. Tomo Makovskio graviūra (11 pav.), buvo

10 pav. Kauno Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų (Vytauto) bažnyčios vaizdas iš rytų pusės XX a. tarpukariu

Fig. 10. Vytautas' the Great Church of Assumption of the Holly Virgin Mary in Kaunas: the view from the east in XX century (interwar)

11 pav. Kauno panorama. T. Makovskio graviūra 1601–1609 m.

Fig. 11. Kaunas panorama: a cut made in 1601–1609 by T. Makovskis

įrengta aukšta smailė (12 pav.). Tačiau šiame vieninteliame atstatymą pagrindusiame grafiniame šaltinyje pavaizduota Kauno panorama, kurioje matomos visos to meto miesto bažnyčios, yra netikslūs: iki šių dienų gerai išlikusi gotikinė parapijinė Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia pavaizduota daug grakštesnių, į aukštį ištęstų proporcijų. Graviūroje Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios bokštas visuose aukštuose turi vienodą kvadratinį planą, o natūroje tik apatinio aukšto planas kvadratinis, kitų penkių – aštuonkampis. Atsižvelgiant į šiuos netikslumus, galima daryti prielaidą, kad išlaki bokšto smailė, kaip ir parapijinė bažnyčia, pavaizduota per daug ištęsta į viršų. Taigi XX a. devintajame dešimtmetyje abejotino tikslumo ikonografinė medžiaga remiantis suformuota pirminio aukščio ir formos tikriausiai neatkartojanti bokšto viršūnė yra tik gotikos imitacija. Autentišką XIX a. tūrinį elementą, tapusį įprastu Kauno senamiesčio panoramos fragmentu, pakeitė naujadaras, tapęs žymiai aktyvesne miestovaizdžio dominante. Tikslaus atsakymo į klausimą, ar dėl šio pakeitimo senamiestis

12 pav. Kauno Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų (Vytauto) bažnyčia su įrengta aukšta bokšto smaile

Fig. 12. Vytautas' the Great Church of Assumption of the Holly Virgin Mary in Kaunas with a tall spire

atgavo kadaise prarastą vaizdą, nėra. Tačiau akivaizdu, kad XX a. antrojoje pusėje XIX a. architektūros palikimas, atsižvelgiant į aplinkybes, buvo vertinamas nevienareikšmiškai. Raudonės pilies atveju, atstatant sugriautą pilies bokštą, grąžintos XIX a. vidurio architektūros formos, o Kauno bažnyčios atveju to paties XIX a. kompozicija sugriauta ir pakeista senesnių laikotarpių imitacija.

Prie mokslinių tyrimų ir kūrybinio interpretavimo paveldotvarkos darbuose sąlygiškai reikėtų skirti ir rėmimąsi analogijomis, kai informacija „pasiskolinama“ iš to paties ar kitų objektų. Kai architektūros detalės „skolinamos“ iš to paties objekto, toks sprendimas gali būti artimiausias sunykusiam vaizdui, nors iš tiesų negalima teigti, kad tai visuomet yra tiesa. Dar didesnė atitiktis sunykusiam originalui problema kyla, jeigu detalės kopijuojamos nuo kitų tame pačiame arba net kitame mieste esančių objektų. Rėmimasis analogijomis yra ne kas kita kaip architektūros elementų tiražavimas. Formų papildymas, pagrįstas šiuo būdu, slepia rimtą problemą: stebint pastatą, neįmanoma atskirti, kurios detalės atkurtos pagal tyrimų medžiagą ir kurios atkartoja kituose pastatuose esančias formas, taigi stebėtojas gali suvokti visą informaciją kaip autentišką arba kaip tyrimais pagrįstą rekonstruotą praeities fragmentą, nors iš tiesų taip nėra. Vadinasi, rėmimasis analogijomis falsifikuoja istorinę tiesą. Taip pasielgta restauruojant Kaune esančius Zabielų rūmus (Rotušės aikštė, Nr. 10). Pagal natūros tyrimų duomenis atkurtos tik vakarinės fasado pusės angos, o rytinės pusės angų išdėstymas atkartoja vakarinę pusę. Svarbūs meninės kompozicijos akcentai – frizo apatinės dalies karnizėlis, vainikuojantis karnizas – buvo sukurti re-

miantis Tytuvėnų vienuolyno ir Kauno Švč. Trejybės bažnyčios analogiška medžiaga. Tokiu pat principu buvo suprojektuotos durų varčios, langų staktos, rėmai (Zareckienė 1973: 28–33). Taigi restauruotuose Zabielių rūmuose yra nedaug autentiškos informacijos (13 pav.), tačiau didžiausia problema, kad šio proceso metu, nepakankamai įsigilinus į archyvinę ir ikonografinę medžiagą, buvo sunaikinta autentiška XVIII a. pab. suformuota klasicistinė kompozicija (14 pav.). Analogijų naudojimo gajumą rodo ir Kauno Senosios klebonijos (Vilniaus g., Nr. 7) pavyzdys⁷. Neišlikęs vakarinio rizalito galinės (šiaurinės) sienos frontonas buvo atstatytas vadovaujantis atiko likučių fotofiksacijos analogija (15 pav.). Išnagrinėjus šio pastato architektūrinių tyrimų medžiagą (Zareckienė 1966–1973, 1976), tenka konstatuoti faktą, kad elementas įrengtas visiškai neturint duomenų, ar iš tikrųjų šioje pastato dalyje būta frontono. Tačiau siekiant sukurti vientisą stilistinę pastato architektūrą, pratęsiant vakarinio atiko kompozicinį motyvą, buvo sukurtas asimetriškas, rytinėje dalyje laiptuotas trijų tarpsnių frontonas, kurio plokštumoje pakartoti pagrindiniai atiko šiaurinės dalies kompoziciniai elementai – tinkuotos dvilypės ir viengubos segmentinės arkos formos nišos.

Visi nagrinėti atvejai – natūros duomenų kūrybine interpretacija grįsti architektūros elementai – neturi jokių jų formos naujumą liudijančių ženklų ir pateikiami kaip (formos atžvilgiu) autentiška informacija, todėl stebėtoji sunku suvokti šių elementų skleidžiamą autentiškos informacijos kiekį.

Kūrybinė interpretacija. XX a. antrosios pusės romantizmo ženklai

Kaip žinia, nemaža dalis architektūros kompozicijų ar atskirų detalių laikui bėgant nuskendo užmarštyje, liko tik vos apčiuopiami jų egzistavimo pėdsakai. Sovietiniais metais atliekant paveldotvarkos darbus, beveik ar visai sunaikinti pastato fragmentai neretai būdavo sukuriami improvizuojant išlikusių fragmentų tema.

Kaip jau minėta, apie Trakų salos pilies pastatus turėta nedaug informacijos. Tačiau norint rekonstruoti šį kultūros paveldo objektą, ne kartą buvo pasitelkta kūrybinė interpretacija. Apie rezidencinių rūmų buvusį stogų aukštį ir formą nebuvo likę net menkiausių užuominų. Nebuvo žinoma, ar rūmus juosę parapetai buvo uždari, įkomponuoti po bendru pastato stogu, ar atviri – abu variantai atrodė galimi. Architektas restoratorius B. Krūminis, remdamasis estetiniais⁸ ir praktiniais kriterijais, pasiūlė statyti uždarus parapetus ir paruošė du skirtingus stogo formų atstatymo būdus: dvišlaitį ir keturšlaitį. Antrasis pasiūlymas buvo priimtas, tuomet, geriau ištyrinėjus donžono sienas ir neradus dvišlaičių stogų atveju turėjusių išlikti frontono žymių, nuspręsta centrinių rūmų korpusus uždengti keturšlaičiu stogu (Krūminis 1958: 2–16) (2 pav.). Šis įgyvendintas sprendimas buvo hipotetinis, nepagrįstas tvirtais mokslinių tyrimų duomenimis, o daugiau estetinėmis XX a. antrosios pusės nuostatomis. Nemažai XX a. antrosios pusės kūrybos galima pamatyti ir pilies trikampiuose kazematuose. Šio pastato išorinėje pusėje

13 pav. Zabielių rūmai Kaune. Restauruotas šiaurės (pagrindinis) fasadas

Fig. 13. Zabiėlos Mansion in Kaunas (Rotušės sq. 10): northern (the main) restored facade

14 pav. Zabiėlių rūmai Kaune 1917 m.

Fig. 14. Zabiėlos Mansion in Kaunas in 1917

15 pav. Kauno Senosios klebonijos restauruotas šiaurinis frontonas

Fig. 15. Northern gable of restored Old Rectory in Kaunas

⁷ Objektas buvo tyrinėjamas beveik du dešimtmečius, o restauravimo darbai užbaigti jau nepriklausomoje Lietuvos valstybėje.

⁸ B. Krūminio nuomone, rezidentiniai rūmai su atvirais parapetais būtų *negražūs* (Krūminis 1958: 12).

gynybinių sienų susikirtimo vietoje buvusio bokštelio egzistavimą liudijo didesnis nei kitose vietose sienų storis. Elementui projektuoti buvo skirta labai mažai laiko, todėl moksliniai tyrimai nebuvo atlikti ir remtasi tik kūrybine improvizacija. Bokštelio aukštis, stogelio forma ir nuolydžiai buvo priderinti prie aplinkinių statinių (Mikulionis 1974: 3). Atstatant trikampių kazematus, darbininkai, pakeisdami pastogės aukštį, savavališkai paaukštino pastatą, kuris jau iki tol buvo suplanuotas nepagrįstai aukštas. Dėl šių klaidų pastato stogas nepalindo po bokštelio stogeliu, o su juo susikirto (16 pav.). Pats rekonstravimo projektų autorius S. Mikulionis, vertindamas šio architektūros objekto atstatymo pagrįstumą, teigė: „Kodėl trikampiai kazematai suprojektuoti būtent tokie, greitai taps mįsle“ (Mikulionis 1974–1976: 27).

Pasitelkus vien kūrybines priemones, buvo spręsta namo, esančio Vilniuje, Pilies g., Nr. 12, pietinio korpuso pagrindinio fasado frontono atkūrimo problema. Per Antrąjį pasaulinį karą nukentėjęs namas buvo restauruotas 1957–1960 m. Frontonas atkurtas 1982 m. pagal S. Misevičiaus sukurtą variantą (Misevičius 1982: 2) (17 pav.). Pagrindiniu rekonstrukcijos atspirties tašku tapo antrajame aukšte pagal natūros duomenis šeštajame dešimtmetyje restauruoti trikampių stulpelių galai, galbūt galėję puošti ir neišlikusį frontoną. Šiame atstatytame frontone, kaip ir Perkūno namo kiemo ir namo, esančio Aušros vartų g., Nr. 8, gatvės fasado frontonuose, buvo sukurta stilizuota gotikinė kompozicija. Tačiau namo, esančio Vilniuje, Didžiojoje g., Nr. 12, frontonas, priešingai nei kiti du minėti pavyzdžiai, yra grakštus, lengvų proporcijų, senosios ir naujosios fasado dalys atskirtos išvengiant didelio kontrasto. Vertinant šį elementą puošnaus restauruoto gotikinio fasado kontekste, akivaizdu, kad originalus frontonas

turėjo būti žymiai įmantresnis, tačiau atstatant stengiasi ne sukurti gotikinį frontoną, o stilizuotomis priemonėmis priminti apie jo buvimą, taigi galima teigti, kad šio namo frontono problema išspręsta gerai. Šiuo atveju pavyko įgyvendinti ir Venecijos chartijos nuostatą, raginančią atkurtus elementus darniai sieti su visuma ir kartu atskirti juos nuo originalo. Vis dėlto, nepaisant visų teigiamų aspektų, toks vien kūryba paremtas elementų atstatymas neatitinka tarptautinių paveldotvarkos nuostatų.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, sovietiniais metais rekonstruojant ir restauruojant mūrinius pastatus, buvo pasitelkta nemažai skirtingų priemonių, tačiau tenka konstatuoti, kad dauguma jų neatitinka tarptautinių paveldotvarkos rekomendacijų. Bene didžiausia problema yra tai, kad analizuojant pastatus natūroje retai kada galima nustatyti, ar atkurtas vaizdas pagrįstas autentiškais duomenimis, ar kuria nors iš minėtų improvizacijų. Tokią situaciją lėmė gana plačiai paplitęs autentiškos substancijos naikinimas ir jos pakeitimas restauraciniu mūru. Kaip rodo tyrimas, net ir neblogai išlikę autentiški fragmentai buvo ardomi, o jų vietą užimdavo XX a. pabaigoje iš naujų statybinių medžiagų suformuoti architektūriniai dariniai (Mikulionis 1974–1976: 5, 1981: 6 ir kt.). Atrodo, situaciją pagerinti galėtų restauravimo darbų apžvalgų publikavimas. Tačiau, deja, atliktų darbų fiksacinė medžiaga yra negausi ir joje ne visuomet pavyksta aptikti, koku būdu buvo atkurta konkretaus pastato viena ar kita architektūros detalė. Taigi informacinė sumaištis, kylanti stebint restauruotus ir rekonstruotus objektus, yra viena iš didžiausių sovietinių metų paveldotvarkos darbų problemų, todėl tik nuoseklūs tyrinėjimai ir jų publikavimas gali padėti atsekti bent jau dalį tiesos apie Lietuvos architektūros paveldotvarką.

16 pav. Atstatytos Trakų salos priešpilio trikampiai kazematai

Fig. 16. Restored triangle casemates of Trakai Island

17 pav. Namu Vilniuje Pilies g. Nr. 12 atkurtas frontonas
Fig. 17. A house in Pilies str. no. 12 in Vilnius: a restored gable

Išvados

Sovietiniais metais Lietuvoje, besiplėtojant architektūros paveldotvarkai, susiklostė saviti trūkstatų pastatų dalių ir detalių atkūrimo būdai, kurių pasirinkimą lemdavo atkuriamo laikotarpio išlikimo laipsnis, kitų mokslinių duomenų (rašytinių šaltinių, fotofiksacijos ir kt.) kiekis ir pastato tvarkymo metodika. Naudojant šiuos paveldotvarkos būdus gauti skirtingi rezultatai:

1. Moksliniais tyrimais pagrįsti atstatymo darbai padėjo atskleisti prarastą autentišką vaizdą pakartojančią architektūrinę kompoziciją, o galimi nukrypimai nuo buvusio originalo – nežymūs. Taip atstatytos architektūrinės kompozicijos neabejotinai yra vertingos, atskleidžiančios objektyvią informaciją.
2. Remiantis mokslinių tyrimų ir loginės interpretacijos sinteze atstatytų architektūros fragmentų negalima vertinti vienareikšmiškai. Šio atkūrimo būdo patikimumą lemia mokslinių duomenų kiekis: kuo daugiau būta autentiškos informacijos, tuo restauruotas fragmentas artimesnis sunykusiajam. Tačiau turint nedaug išlikusių duomenų, didesnė dalis atkurama remiantis logine interpretacija. Tokiu principu atstatytos pastatų dalys tik numanomai pakartoja pirminį vaizdą.
3. Mokslinių tyrimų ir kūrybinio interpretavimo deriniui priskiriami keli skirtingi trūkstatų dalių atkūrimo būdai: a) rėmimasis ikonografija (dailės kūriniams), b) mokslinės informacijos inspiruota restauratorių kūryba ir c) analogijų iš to paties ar kitų objektų parinkimas. Mokslinių duomenų kiekis ir restauratorių pasirinktas trūkstatos informacijos sprendimo variantas lėmė skirtingus rezultatus. Atliktas tyrimas parodė, kad ikonografinė dailės medžiaga dažnai pateikia subjektyvią autoriaus interpretaciją ir negali būti *a priori* vertinama kaip patikima informacija. Mokslinės informacijos inspiruotose restauratorių laisvai interpretuotose architektūrinėse detalėse buvęs pirminis vaizdas neatkartojamas, o autentiškos informacijos kiekis – minimalus. Neigiamai vertintinas ir rėmimasis analogijomis. Jei kopijuojant trūkstatas detales iš to paties pastato atkurtas vaizdas gali būti artimas pirminiam, tai kopijuojant architektūros detales iš kitų pastatų, sukuriama greičiausiai iki paveldotvarkos darbų niekada nebuvo architektūrinė kompozicija, o žiūrovams peršama klaidinga mintis, kad vienodų architektūros detalių tiražavimas yra istorinė tradicija. Reikia pabrėžti, kad šie atkūrimo būdai, išskyrus rėmimąsi ikonografinė medžiaga, prieštarauja tarptautinės paveldotvarkos normoms.

4. Siekiant kuo geriau atkurti pirminį architektūros objekto vaizdą, kai kada trūkstami fragmentai, neturint apie juos jokių duomenų, būdavo sukuriami. Tokie pirminį vaizdą imituojantys dariniai iš esmės prieštarauja tarptautinės paveldotvarkos principams.

Tenka konstatuoti faktą, kad tai, ką šiandiena matome ir vertiname kaip istorijos raidoje egzistavusių stilijų reprezentantus, iš tikrųjų ne visuomet atlieka praeities architektūros žinių nešėjų funkcijas. Tokią situaciją lėmė paveldotvarkoje naudotų būdų paplitimas. Pats patikimiausias moksliniais tyrimais pagrįstas trūkstatų dalių atstatymas buvo taikomas palyginti retai. Dažniausiai naudoti kiti trys atliekant tyrimą išskirti, iš dalies (mokslinių tyrimų loginė interpretacija) ar visai (mokslinių tyrimų kūrybinė interpretacija ir kūrybinė interpretacija) tarptautinių paveldotvarkos rekomendacijų neatitinkantys būdai, kuriuos naudojant dažniausiai būdavo sukuriamos konkrečių architektūrinių detalių stilistinės interpretacijos, o ne atkartotos buvusios autentiškos kompozicijos. Svarbu akcentuoti, kad sovietiniais metais dažnai nepagrįstai buvo naikinama autentiška architektūrinė substancija, o jos vietą užimdavo XX a. medžiagos. Naujai atkurtos ar sukurtos detalės dar išlikusios, bet paveldotvarkos darbų metu išardyti fragmentai buvo daromi iš tų pačių medžiagų. Dėl šios priežasties be specialių tyrimų negalima nustatyti, pagal kurį principą atkurta konkreti pastato dalis. Tokia padėtis, kai natūroje negalima suprasti, kas rekonstruotame ar restauruotame pastate atkuria buvusį vaizdą, o kas sukurta XX a. antroje pusėje, yra viena iš didžiausių sovietinių metų paveldotvarkos darbų klaidų.

Literatūra ir šaltiniai

- Bumblauskas, A. 2006. Nelengvas paveldas: Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės valdovų rūmų atkūrimo problemiškas, iš *Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės valdovų rūmų atkūrimo byla: vieno požiūrio likimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 14–32.
- Butkevičienė, J. 2008. Architektūros paveldotvarkos istorinės minties raida, iš *Meno istorija ir kritika* 4: 199–213.
- Čerškutė, S.; Jurkštas, V. 1959. *Raudonės vidurinės mokyklos rekonstrukcijos I var. Aiškinamasis raštas*. S. Vilnius: 8. VAA. F. 2, b. 114–2.
- Earl, J. 2006. *Building Conservation Philosophy*. Shatesbury: Donhead.
- Feilden, B. M.; Jokilehto, J. 1998. *Pasaulio kultūros paveldo vietų bei vietovių priežiūros gairės*. Vilnius: Savastis.
- Glemža, J. 1975. Paminklotvarkos darbų metodikos klausimu, iš *Architektūros paminklai* 3: 3–11.
- Glemža, J. 2002. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

- Glemža, J. 1974. *Metodicheskie napravleniia rabot po restavracii pamiatnikov kamennoi arkhitektury Litovskoi SSR: Avroreferat* [Методические направления работ по реставрации памятников каменной архитектуры Литовской ССР. Автореферат]. Moskva.
- Jankevičienė, A. 2000. Kauno gotikinės bažnyčios, iš Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė. *Vilniaus dailės akademijos darbai* 26: 104. Vilnius.
- Jokilehto, J. 1999. *A History of Architectural Conservation Theories*. Oxford: Elsevier Butterworth Heineman.
- Krūminis, B. 1958. *Trakų salos pilies centrinių rūmų atstatymo projekto pagrindinės problemos*. Vilnius. KPCA. F. 5. Ap. 2, b. 46.
- Mikulionis, S. 1974. *Trakų salos pilis. Trikampių kazematų pietinio fasado su frontonu bei bokštelio fosos ir vakarinės gynybinės sienos sandūroje eskizai*. Vilnius. KPCA. F. 5. Ap. 1, b. 621.
- Mikulionis, S. 1974–1976. *Trakų salos pilis. Ataskaita už tyrimo, projektavimo ir gamybos darbus 1974 m.* S. Vilnius. KPCA. F. 5. Ap. 1, b. 852.
- Mikulionis, S. 1975–1976. *Trakų salos pilis. Ataskaita už tyrimo, projektavimo ir gamybos darbus 1975 m.* Vilnius. KPCA. F. 5. Ap. 1, b. 863.
- Mikulionis, S. 1981. *Trakų salos pilis. Centriniai rūmai, priešpilis. Ataskaita už tyrimo, projektavimo ir gamybos darbus 1980 m.* Vilnius. KPCA. F. 5. Ap. 1, b. 1711.
- Mikulionis, S. 1986. *Trakų salos pilis. Ataskaita už tyrinėjimo, projektavimo, restauravimo darbus 1950–1973 m. laikotarpyje*. Vilnius. KPCA. F. 5. Ap. 1, b. 3835.
- Misevičius, S. 1982. *Frontonas namui Vilniuje, Gorkio g. 12*. Vilnius, 2. VAA. F. 2, b. 107–7.
- Simanavičius, Ž. 1960. *Vidurinės m-los Raudonės pilyje projektinės užduoties II variantas*. Vilnius, 7–8. VAA. F. 2, b. 114–3.
- Švabauskienė, A. 1972. *Gotikinio korpuso Vilniuje, Antokolskio g., Nr. 4 priestatas. Techninis projektas. Architektūrinė statybinė dalis*. Vilnius, 3. VAA. F. 2, b. 58–522.
- Viñas, S. M. 2005. *Contemporary Theory of Conservation*. Oxford: Elsevier Butterworth Heineman.
- Zareckienė, D. 1970. *Kauno miesto architektūrinių paminklų restauravimas ir pritaikymas nūdienos poreikiams. Perkūno namai Kaune: Ataskaita*. Kaunas. KPCA. F. 5, ap. 1, b. 428.
- Zareckienė, D. 1973. *Kauno miesto architektūrinių paminklų restauravimas ir pritaikymas nūdienos poreikiams. Architektūrinis paminklas, Rotušės a. 10: Ataskaita*. Kaunas. KPCA. F. 5. Ap. 1, b. 425.
- Zareckienė, D. 1966–1973. *Karališkoji karčema Kaune. Architektūriniai tyrimai*. VAA. F. 5, b. 921.
- Zareckienė, D. 1976. *Kaunas, Vilniaus g. 20. Karališkoji karčema. Architektūriniai tyrimai*. VAA. F. 5, b. 1340.

Santrumpos

KPCA – Kultūros paveldo centro archyvas;
VAA – Vilniaus apskrities archyvas.

Nuotraukos Jolitos Butkevičienės (2007–2011 m.). Istorinės fotografijos iš Jolitos Butkevičienės asmeninio archyvo.
The photographs (2007–2011) belong to Jolita Butkevičienė. Historical photographs come from Jolita Butkevičienės personal archive.

Straipsnis parengtas finansuojant Lietuvos mokslo tarybai

CONSERVATION OF ARCHITECTURAL HERITAGE DURING THE SOVIET PERIOD: BETWEEN SCIENCE AND CREATION

J. Drūlytė-Butkevičienė

Abstract. The research focused on problems pertaining to restoration of missing parts of rebuilt and reconstructed buildings in Lithuania during the Soviet period. Solutions to such problems very much depended on the amount of available authentic data. The most accurate solution is to use *scientific research information*, which is based on architectural research or objective visual material. This type of restoration reveals the previous view of a fragment. As a result, application of this method allows restoration of the missing parts and helps rebuilding the destroyed composition. In the case of *logical interpretations inspired by scientific research*, scientific information is not sufficient for complete restoration of fragments; thus, the missing data is received by mathematical counting. This type of restoration makes it impossible to strongly state the degree, to which the restored information coincides with the previous view and whether it fulfils the rules of international conservation. In the case of a *mixture of scientific research and creative interpretation*, remains of authentic fragments are insufficient to restore an object. As a consequence, the missing fragment parts are created seeking for the composite unity. Similarly, when *creative interpretation* is used, authentic information only shows that there has been a specific detail, but there are no data about its exterior, therefore, the lost detail has to be created. The last two ways contradict to the rules of international conservation. It is important to emphasize that observers often concentrate their criticism around the lack of information objectivity. In buildings, it is not possible to distinguish between repetitions of authentic forms and the 20th century interpretations. Thereby, one of the most important values, the *cognitive* one, loses its meaning.

Keywords: architecture, restoration, reconstruction scientific research, logical interpretation, creative interpretation.

JOLITA DRŪLYTĖ-BUTKEVIČIENĖ

Lecturer and Expert at the Faculty of Arts Vytautas Magnus University, Laisvės al. 53, 44309 Kaunas, Lithuania.
E-mail: j. butkeviciene @mf.vdu.lt

PhD in Humanities. Research interests: conservation of historic buildings, architectural heritage theory and practice, history of architecture. Teaching courses: Basis of Research in Architecture, Architecture, Urbanistics, Cultural Policy, Urban Heritage and Tourism.